

Marko Piipponen ja Juho Pitkänen

Suomalaisen poliisihistorian uusi aikakausi

Numeron vierailevat päätoimittajat ovat Itä-Suomen yliopiston väitöskirjatutkija Marko Piipponen (markoppi@uef.fi) ja Turun yliopiston väitöskirjatutkija Juho Pitkänen (juho.j.pitkanen@utu.fi).

”Poliisitoimi kokonaisuudessaan [--] sijoittu[u] yhteiskunnallisen vallankäytön solmukohtaan, jossa tapaavat niin poliittisen, oikeudellisen kuin sosiaalisenkin kehityksen vuolteet.”¹

Poliisi on jokaiselle suomalaiselle tuttu virkamies. Passia hakiessa on joutunut tekemiseen poliisin kanssa, ja poliisin tunnistaa helposti katukuvasta. Nykypäivänä poliisi on kuitenkin hyvin erilainen kuin vuonna 1816, jolloin Turkuun perustettiin Suomen ensimmäinen poliisilaitos. Poliisi ei enää perustu kvasisotilaalliseen malliin, vaan suomalainen poliisi on yli 200 vuoden ajan kehittänyt omaa ammattidentiteettiään ja toimintaansa uniikiksi kokonaisuudeksi. Poliisin identiteetin muutos on myös näkynyt lähimenneisyydessä. Enää poliiseja ei kouluteta ammattikoulutasolla, vaan kaikki uudet poliisit ovat ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä korkeakoulutettuja. Poliisi on aina muuttunut osana aikansa yhteiskuntaa ja heijastellut ympäröivää historiallista todellisuutta. Sen erityinen rooli valtiollisen väkivaltamonopolin osana ja vallankäytön rajapinnassa tekee siitä mielenkiintoisen ja merkittävän toimijan sekä tutkimuskohteen.

Poliisin merkittävästä yhteiskunnallisesta roolista huolimatta suomalaisen poliisin historiaa on tutkittu suhteellisen vähän verrattuna vaikkapa turvallisuuspoliisiin. Tämä *Ennen ja nytin* numero onkin ensimmäinen varsinaisesti poliisihistoriaan keskittyvä teemanumero suomalaisessa historiatieteellisessä julkaisussa².

Suomalaisen poliisihistorian akateemisen tutkimuksen alkuna voi pitää Tuija Hietaniemen väitöskirjaa *Lain vartiossa: Poliisi Suomen politiikassa 1917–1948* vuodelta 1992.³ Siitä lähtien poliisihistoriaa on tutkittu Suomessa maltillisesti, mutta merkittävästi vähemmän kuin esimerkiksi sota- ja sukupuolihistoriaa, jotka ovat saavuttaneet suomalaisessa historiakentässä vakiintuneen aseman. Tutkimuksen vähäisyyttä voi pohtia monesta näkökulmasta. Yhtenä selitystekijänä voi pitää poliisihistorian marginaalista asemaa historiakentässä, mikä entuudestaan vähentää sen tutkimuksessa saamaa huomiota. Uusia nuoria poliisihistorian tutkijoita on hankala saada, koska poliisihistoriaan erikoistuvaa ohjausta on tarjolla suhteellisen vähän. Toinen ja yksinkertaisempi selitys voi kuitenkin olla se, että poliisihistorian tutkiminen ei ole kiinnostanut tutkijoita. Haluamme osaltamme haastaa kyseisen selityksen. Aiheelle löytyy tilausta ja kirjoittajia, jos tutkijoille suodaan sopiva tilaisuus. Poliisihistorialle omistettu teemanumero on tarjonnut mahdollisuuden julkaista poliisia ja sen historiaa käsittelevää tutkimusta.

Tämän numeron tarkoituksena on nostaa suomalaisen poliisihistorian tutkimuksellista profiilia ja osoittaa, että poliisihistoriaa voi ja kannattaa tutkia. Tavoitteemme on lisätä kiinnostusta poliisin historiaa kohtaan ja kannustaa poliisin historialliseen tutkimukseen. Vierailevat päätoimittajat ovat

poliisihistoriaan erikoistuvia väitöskirjatutkijoita, jotka huomasivat pari vuotta sitten *Ennen ja nytin* etsivän aiheita vapaavalintaisille teemanumeroille. Ehdotus poliisihistorian teemanumerosta syntyi yhteisestä ideasta, halusimme osaltamme parantaa poliisihistorian tunnettavuutta ja merkitystä suomalaisessa historiakentässä. Kiinnostus ylitti odotuksemme. Kenties tässä on sysäys kohti suomalaisen poliisihistorian uutta aikakautta.

Poliisihistoriaan keskittyvä *Ennen ja Nytin* teemanumero on lehden historian suurin numero. Se kertoo siitä, että poliisin historiasta löytyy paljon tutkittavaa. Erilaiset artikkelit ja näkökulmat kertovat myös poliisin monipuolisuudesta tutkimuskohteena. Tämän lehden artikkeleissa tarkastellaan poliisia suomalaisen ja ulkomaisten poliisien näkökulmista, poliisia toimijana erilaisina aikoina, poliisitoiminnan kehitystä, poliisin kuvaa julkisuudessa sekä poliisin historian tutkimusta itsessään. Kiitämme kaikkia kirjoittajia ja toimituskuntaa heidän panoksestaan. Ilman teitä tämä numero olisi jäänyt vain ideatasolle.

Numeron vertaisarvioidut artikkelit ovat järjestetty temaattisesti ja kronologisesti. *Marko Piipponen* käsittelee artikkelissaan *Historiikkeista tieteellisiin julkaisuihin ja true crime -ilmiöön – Suomalaisen poliisihistorian rakennuspalikat* poliisin historian tutkimista ja sen kehitystä Suomessa. Ensimmäiset poliisihistorialliset julkaisut olivat paikallispoliisilaitosten ja poliisiyhdistysten historiikkeja, joista varhaisimmat ilmestyivät 1930-luvun lopulla. Tutkimuksellisen käänteen Piipponen ajoittaa 1980-lukuun, jota seurasivat poliisihistorian pioneerin Tuija Hietaniemen urauurtavat tutkimukset 1990-luvulla. Katsausartikkeli antaa kokonaiskuvan tutkimustilanteesta paneutuen myös nykypäivän tutkimusaukkoihin ja toimii hyvänä lähtökohtana poliisihistoriasta kiinnostuneille.

Heini Litmanen katsausartikkelissa *Anti-democratic and racist legacy of policing misdemeanors – A critical literature review of the broken windows theory* käsittelee ”rikkinäisten ikkunoiden -teorian” historiallisia edeltäjiä ja teorian rasistista ja epädemokraattista perintöä. Artikkelit pohtii, kuinka historian kuvaaminen enemmistön kautta voi asettaa vähemmistöt vaaraan. Litmanen kirjoittaa, että teorian historiakuvassa haikailu menneeseen sekä värisokea rasismi edistävät rasistista ja epädemokraattista poliisitoimintaa. Lisäksi artikkelissa tarkastellaan teorian osalta aikaisemmin vähälle huomiolle jäänyttä omankädenoikeuden hyväksyntää. Laajemmin rikkinäisten ikkunoiden teoria näyttäytyy irtolaislakien jatkumona, joka on ylläpitänyt rodullista epätasa-arvoa ja heijastelee Yhdysvaltojen kulttuuriin juurtunutta rankaisukeskeisyyttä.

Poliisityössä syntyneitä tutkintapöytäkirjoja historiallisina lähteinä ja poliisitutkinnan varhaisia vaiheita tarkastellaan *Katja Palokankaan* artikkelissa *Valmistavasta tutkinnasta poliisitutkintapöytäkirjoihin – 1800-luvun viranomaispöytäkirjat tarkastelussa*. Artikkelit kertoo seitsemän henkirikostapauksen kautta poliisitutkinnan kehityksestä ja tutkintaa suorittaneista virkamiehistä 1800-luvulla. Vuosisadan alkupuolella viranomaisen suorittamaa tutkimusta kutsuttiin valmistavaksi tutkinnaksi, mutta nimitys muuttui hiljalleen poliisitutkinnaksi. Artikkelit kertoo poliisitutkinnan hitaasta ammattimaistumisesta, joka heijastuu tutkintapöytäkirjojen sisällön, rakenteen kuin ulkoasunkin yhtenäistymisenä ja virallistumisena. Tutkimus tarkastelee myös, kuinka poliisi kohtasi mieleltään sairaita henkilöitä.

Modernin poliisin synty on sijoitettu Pohjoismaissa 1800-luvun lopulle. Tätä kehitystä seurasi poliisin ammattimaistuminen ja kansainvälistyminen 1920- ja 1930-luvuilla niin Suomessa kuin Euroopassa. Suomessa oltiin varsin kiinnostuneita ulkomaisista poliiseista, mikä heijastui poliisin ammattilehdissä. *Vesa Vares* tutkii artikkelissaan *”Bobbyjen” ibannevaltakunta. Suomalaisen poliisin käsityksiä Britannian virkaveljistä maailmansotien välillä* englantilaisen poliisin kuvaa suomalaisissa poliisilehdissä maailmansotien välillä. Oma toimintaansa kehittäneelle instituutiolle brittiläiset virkaveljet edustivat roolimallia. Englantilaisista poliisia pidettiin tehokkaana ja ammattitaitoisena ja ”bobbyjen” kansansuosiota ihailtiin. Toisaalta Britannia oli suomalaisille kaukainen maa, ja käytännön poliisityössä tutummaksi tulivat Saksa ja Pohjoismaat.

Pohjoismaisen yhteistyön kehitystä ja merkitystä Suomen poliisin näkökulmasta tarkastellaan *Jubo Pitkäsen* artikkelissa *Suomen poliisi ja pohjoismaiset poliisipäälystökongressit 1930-luvulla*. Artikkelin keskittyy järjestäytyneen pohjoismaisen poliisiyhteistyön alkuun 1930-luvulla ja tuolloin pidettyihin pohjoismaisiin poliisipäälystökongresseihin. Yhteistyötä ajoi huoli rajat ylittävän rikollisuuden kasvusta, halu oppia ja kehittää toimintaa kotimaassa sekä toisaalta skandinavismi ja pohjoismaisen samaistuminen. Toinen maailmansota keskeytti kongressien järjestämisen, mutta 1930-luvulla syntyneillä yhteyksillä ja yhteistyöpohjalla oli jatkumo sodanjälkeiseen aikaan ja nykypäivään saakka.

Samalle ajanjaksolle ja osin sota-aikaan sijoittuu *Joonas Kananen* artikkeli *Jalkapallon lieveilmiöitä raportoineet poliisiaineistot Napolin prefektuurissa 1926–1941*, jossa Kananen tarkastelee temaattisen analyysin keinoin Napolin prefektuuriin lähetettyjen poliisiraporttien kuvaa jalkapallon häiriökäyttäytymisestä. Artikkelin tarkastelee toisaalta jalkapalloon liittyntä väkivaltaa ja sitä tukeneita fasisin järjestelmän rakenteita sekä toisaalta poliisin asemaa näiden tekijöiden välissä. Raportit heijastelivat poliisiorganisaation ongelmia, jotka kumpusivat laajan valvontakoneiston kuormittavuudesta ja resurssipulasta, minkä lisäksi raporteissa näkyi ristiriita käytännön poliisityön sekä fasisin ideologian ja siihen liittyvän performatiivisen vigilantismin, väkivallan, massatapahtumien ja urheilun kulttuurisen merkityksen välillä.

Pirjo Ovaskainen tarkastelee artikkelissaan ”*Kun virkapukuinen henkilö nimenomaan häntä käski*” – poliisien toiminta laittomuuden rajamailla 1930-luvulla poliisin lainvastaista toimintaa kieltolain jälkeisessä Suomessa. Artikkelin on tapaustutkimus, jossa kahden tapausesimerkin kautta tarkastellaan tilanteita, joissa poliisi on toiminut aikansa lainsäädännön näkökulmasta laillisuuden rajamailla tai lakia rikkoen. Tutkimus osoittaa poliisin syylistyneen rikkeisiin ja rikoksiin. Tapaukset heijastelevat myös aikansa yhteiskunnallista tilannetta ja kieltolain jälkeistä aikaa, jolloin lain päättyminen ja uuteen tilanteeseen sopeutuminen ei tapahtunut kädenkäänteessä. Samalla tarkastellaan sisällissodan jälkeisen Suomen kahtiajakoa ja ilmapiiriä, mikä aiheutti luottamuspulaa yleisön ja poliisin välillä. Tällä oli vaikutusta myös poliisin identiteettiin, toimintaan ja koulutukseen.

Poliisi tunnisti jo 1920-luvulla haasteet yleisösuhteissa ja ammattikunnan sisällä ja se ryhtyi varhain kehittämään ammatti-identiteettiään, julkisuuskuvansa ja sitä kautta suhdettaan yleisöön. Pitkäjänteinen työ on tuottanut tulosta. *Katja Tikka* tutkii artikkelissaan *Järjestölehtien merkitys poliisiammattikunnan julkisuuskuvan kehityksessä toisen maailmansodan jälkeen* poliisin identiteetin ja julkisuuskuvan rakentamista poliisin ammattijärjestölehdissä 1940–1970-luvuilla. Artikkelin käsittelee aikaisemmin vähän tutkittua poliisin järjestäytymistä ja julkikuvan rakentamista. Vielä toisen maailmansodan jälkeen ammattikunnalta puuttui yhtenäinen identiteetti ja luokkayhteiskunnan eriarvoisuus heijastui poliisikunnankin sisällä. Sotien jälkeen tehty identiteetin rakennus ja julkisuustyö näkyy poliisin korkeana maineena nyky-Suomessa. Poliisi muuttui osana aikaansa tiedostamattakin, mutta mainetta on myös tietoisesti rakennettu kohti nykypäivän poliisikuvaa. Venäjän ajan vihatusta miliisistä kehkeytyi 2000-luvulle tultaessa luotettu ammattilainen.

Ovaskaisen ja Tikan artikkelit nivoutuvat laajemmin poliisikulttuurin sekä poliisin ja kansalaisten välisten suhteiden pitkään kehitykseen. Tikan artikkeli kertoo poliisin omakuvasta ja vaikutustyöstä, mutta poliisin kuvaa muovattiin myös poliisin ulkopuolella. Toisen maailmansodan jälkeisen Suomen poliisikuvaa ulkopuolisten silmin käsitellään *Riikka Kallion* artikkelissa *Palmu, Susikoski ja Hanbivaara – Suomalaisen rikosfiktioin demokraattinen poliisitoiminta*. Poikkiteieteellisessä artikkelissa tarkastellaan elokuvatutkimusta, kriminologiaa ja historiantutkimusta soveltaen poliisitoiminnan demokraattisuudesta annettua kuvaa kolmen suomalaisen elokuvan kautta vuosilta 1962–1988. Poliisitoiminnan demokraattisuutta hahmotetaan kuudella määreellä: ammattimaisuus, läpinäkyvyys, vastuullisuus,

ihmisoikeuksien turvaaminen, legalismi ja osallisuus. Artikkelit korostaa, kuinka poliisia voi ja pitääkin tutkimuksessa lähestyä erilaisista näkökulmista ja keskustelemalla tieteenalojen välillä.

Lisäksi numerossa on kaksi poliisihistoriaa käsittelevää katsausta. *Juha Vitikainen* kirjoittaa katsauksessa *Rikoksen polulta museoon. Rikosmuseon perustaminen ja toiminnan alkuvaiheet 1930–1940-luvuilla* Rikosmuseon alkutaipaleesta. Alkujaan erityisesti opetuskäyttöön tarkoitettu museo on kehkeytnyt mielenkiintoinen historiallinen näyttely suomalaisesta rikoshistoriasta. Museo on jäänyt suurelle yleisölle varsin tuntemattomaksi rajoitetun pääsynkin vuoksi. Kirjoitus avaa näkökulmia Rikostutkimuskeskuksen toimintaan ja poliisikoulutukseen.

Timo Soikkanen esittää katsauksessaan *Kenen aloitteesta Turun poliisilaitos perustettiin? Motiivit ja seuraukset* uutta tietoa Turun poliisilaitoksen syntyvaiheista. Hän oikoo poliisilaitoksen perustamiseen liittyviä aikaisemman tutkimuksen tulkintoja, joiden mukaan laitoksen perustaminen tapahtui venäläisten toimesta ja keskeiset päätökset tehtiin vuonna 1816. Soikkanen aloittaa tarkastelun vuosilta 1812–1813, mikä avaa täysin uuden näkökulman poliisilaitoksesta tehtyyn aloitteeseen ja sen taustalla oleviin motiiveihin, taustaan ja syihin. Aloite tuli itseasiassa suomalaisilta ja taustalla oli Carl Erik Mannerheim. Aloitteen herättämä kritiikki synnytti jopa (autonomisen) Suomen ensimmäisen mielenosoituksen. Turun poliisilaitoksen perustamisella oli suuri vaikutus myös suomalaisen poliisin kehitykseen – sen perustamispäivää 17.12.1816 voi pitää suomalaisen poliisin syntymäpäivänä ja esimerkin kautta ruotsalainen poliisilaitoksen malli otettiin käyttöön myöhemmin Helsingissä ja Viipurissa.

Yllä mainitut artikkelit tuovat uusia näkökulmia suomalaisen historiantutkimuksen kentälle ja täydentävät tuntemusta poliisin historiasta Suomessa ja ulkomailla. Antoisia lukuhetkiä!

---

¹ Tuija Hietaniemi, Totuuden jäljillä. Suomalaisen rikospoliisin taival (Vantaa: Keskusrikospoliisi, 1995), 5.

² Poliittisen historian vuosikirjassa Ajankohta omistettiin vuonna 1994 oma osionsa järjestyksenpidolle Suomessa. Ks. Mikko Majander et al., Ajankohta: Poliittisen Historian Vuosikirja 1994. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja (Helsinki: Tutkijaliitto, 1994), 8–99.

³ Tuija Hietaniemi, *Lain vartiassa. Poliisi Suomen politiikassa 1917–1948*, Historiallisia tutkimuksia 166 (Helsinki: SHS, 1992).